

РЕВОЛЮСЧУ, ДАЙЫНЧЫ, КУШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР

ЧААГАЙ ЧАНЧЫЛДАРГА КИЖИЗИДЕР

Республиканың комсомол органдары шери́г комиссарияттары, ДОСААФ органиациялары, хамалы камгалааның штабтары-биле бижик харылааны туду. Улут ажылды кылып турар. Изынхар талазы-биле арга-агы азиятыртың ортузунга ко-руддер болгаш чарыштар, шериг-спорт талазы-биле эс-кафеталар, шериг-техниктиг шыгалаалар, революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарын черлерине беле похоттар, «Күш-ажылга болгаш оран камгалааның беле бола» деп Бүгү-эвилелдин күш-куятура комплексиниң пионерлер болгаш школар, армияда «Зарница», «Рубеж» болгаш «Орленок» деп оюнулар, школарга, дээди болгаш ортумак өөредилге черлеринге шеригниң эге белеткелери, радиоинженер-теттер дээш, оон-даа өске ажылдарын чорудуу турар.

Республикада школары намыздардан эгелээн, оон ортузунга аныктарың орту-зунда чорудуу турар шериг-патриоттуг ажылдарың хе-бирлери хой. Ылангыз 5-8 класстың өөреникчилери «Зарница» оюну чеди чыл улаш-тыр эрттирип келген. Оюнуң кол согулазы — пионер друкналарын, отрядтарын, чаагай чанчылдарга оларын кижиздери болуу. Ол ыш-каш анык армейчилери ту-ра-сорукур, эре-дидим, ты-ынгыр, шиттиринг болгаш Төрөң чуртунуң мурунга шыкчы болурунга беле кыл-дыр кижиздериңе ол ою-ну дуулаан турар.

9-10 класстарың болгаш ортумак өөредилге черле-риниң оюндар, уругтарың ара-зында «Рубеж» оюну база со-чкул кылдыр эртин турар. Бо чылдын апрель 18-тен эгелең «Рубеж» оюнуң киржиңиле-ринге «Орленок» деп оюну эр-тирер дугайында «Орле-нок» оюнуң кол команди-лакчымы ужудукчу-космонавт

Ан. ДАРЖААНЫН фотоу.

Алдарың Совет Армияның дугайын-чугаалап тургаш, бистиң фронтчуларыбыстың дугайында, Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында бистиң Төрөң чуртувустуң хосталазын камгалап алган солдаттарның болгаш командирлерниң дугайында чаагай сөстөрүн чугаалаптын барып болбас. Оларның чамдыкызы албанын шериге уламчылап турарлар, өскөлери Төрөң чуртуна боттарының билиглерин болгаш күш-ажылын заводтарда болгаш тудуларда, колхозтарда болгаш совхоз-тарда, эртем институттарында болгаш школарда берип турарлар.

(СЭКП-ниң XXIV съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёт шлеткелден).

ЧУРУКТА: Н кезектиң кызыгаржылары хайгылда. (СЭТА-ның фотохроникамы).

Кайнаар-даа көөргө, көк тайгаңың яны-бүрү үпүштери, дээрде ивек-непкен сыдыстарың кижилерге «карак бели» тургулаарың өстүр чалың ырым-кежөөң турган чүве. Тываның даг экспедицияның анык оюндар, кыстарың чалышталган одагың долгандар олурушкан, арамыста хоорейип каап олурган бис. Ол анык кижиздери боттарыңа ажал-херек-терин, өөрдилгени, ынактын дин болгаш Төрөң чуртуңа ханы бердигени муруну бу-лаакшы хоорейип олурдуу. Ы-чаар солук чугаалааны олу-рувуста, спортчу чалың хей-тиг, хуумуругей шыр-айрының, шилгек боттуг анык оюл.

— Георгий Павлович, хойну көргөн, көдүрөөң көңөөң чок кижин болгаш силер. Ада-чурттуң улут дайының үеинде надыг маадиртың чоруктарың кылган силер? Хой саның орденер, медал-дарың чүү дээш алган силер? Ол дугайың чугаалап берип көрүрөм — деп, менден дил-деш айттарды.

— Ол дугайың чугаалаар чүве болза, улут тоюң-дур ийин оюндар. Бо улаада мей чээрби чылдарыңа төртүтүң, дайын чылдарыңа кадык-бер-ге шыгалааныңа көрүп эртен-ш-өөрүмүң дугайың кысык-а-биле чугаалап көрөй — дээримге, одаг долгандар олурган аныктарың нарк-тары меңде-ле келди.

Дайының чылдарында шы-даар арга чок кадык-берге хуверин дугайың дораан-на дескиңди болуп келдим. Ы-чапаш 1941 чылдын эгезинде, менээ таварышкан болушкун-

«Орленок» оюнунуң командылакчызының дужалы

Эштер, Бүгү-эвилелдин «Орленок» оюнун киржиңилери! Чаа өөредилге чылдың эгелэни-биле холбаштыр силерге байыр чедирбишаан, өөредилге, ажылга чедишкениң болгаш шериг-спортчу оюнга илпеклей киржиңилериң күэ-дим.

Чаа өөредилге чылдың эгелэни-биле холбаштыр дужа-рым болза:

1. Ниити ортумак билигиниң школары, профтехникти болгаш тускай ортумак өөредилге черлери, шеригниң эге белеткелиниң өөредилге пунктулары шептен турар шериг кезектери болгаш шеригни өөредилге черлери, курлавырда дайынчылар, дайының хоочуннары-биле калы оюнуң штаб-тарының калбак-хуралдарын өртүрүп, чаа өөредилге чылды оюнуң негелделеринге дүүштүр ажыл планын чотта-мын тургузар.
2. Оюнуң штабтары:
 - шериг-техникти, адыгмы болгаш өске-даа бөлүмнөр-ниң, спортчу секцияларын уугутчуларын, оюнуң негел-делериниң кезектерин өөредир харымсалгалыг кижилерин шилип алып болгаш бадылаар, оларнын өөредилгезин органи-заастаар.
 - өөредилге-материалдык баазаны быжыглаар, өөредилге-нин дериг-херекселерин белеткээр.
 - Тос класстың өөреникчилерин, пионержи «Зарница» оюнуң доозукчуларын «Орленоктуң» хураалыңга байыр-лыг хулэп алышыкынын организаастаар.
3. Оюну калбартыр талазы-биле чоруткан организаастыг хемчеглерин, оюнга киржин эгелээн ортумак школарын, профтехникти болгаш ортумак тускай өөредилге черлерин, шеригниң эге белеткелиниң өөредилге пунктуларының санын республика, область, край, округ штабтары Кол штаба ок-тябрь 1-ге чедир дынадыр.

Оюну эрттир турарының дугайын 1973 чылдын фев-раль 1-де болгаш июнь 1-де шлеткээр.

Г. БЕРЕГОВОЙ,

Бүгү-эвилелдин комсомолчу шериг-спортчу «Орленок» ою-нуң команди-лакчымы, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавты-ым, Совет Эвилелдин ийн дакыр Маадры, ужуз чүгүдүң генерал-майору.

ТӨНМЭЭН ЧУГАА

Оюң соовда, Ленинград хоорайже баар демир-орук ста-циязыңче лагерың бугу кир-жиңилери чадап басынган бис. Шала улуттарымың бичи уругтары, оларның чурттап турар баянчыларын чедир-ри-биле үлөжин алгыладымыс. Хоорайга дүн ортузу аяа бер-генде чедип келдиңиз. Дүң-даа болза, Ленинградка ак дүңүр турганыңдан, боо-моң-гүзүн олу-солуй азынган матростары, бөлүн-бөлүк чыксаалып алган кызыл-ше-ригерин, хүүртер болгаш өске-даа чексек-херекселер туттулаан улутчу ополчене-нин дружиналарын көрдүңиз-даа. Чадың сос-биле чуга-лаарга, Ленинградчылар дай-шынын уугуларыңа чадың кижин дег беле турганнар.

Даартагында, эртен эрте че-черем оюндарың комсомол хооркомунга челе берлиңиз. Ыччала-даа бистиң хар-ва-зымысың чаа-ла 18-17 чедип турганыңа фронттуге бисти чорутулаан. Бистиң дилэниң ка-пап өөренип көргөш, хоор-ком улутчу ополченениң дру-жиназыңче бисти чоруткан. Бистиң кол — согуламыз — хоорайның корум-чурумун хайгарарың турду. Ынчан Ленинградка шүргүчү сатты-ныкчылар, шлюперлер, дивер-сантылар база турган. Агаар дүвүрөөнүң болуу бээр, олар дүвүрөөнүң болуу бээр, улут тудулар кырыңче ракеталарың бооп турганнар. Ынчанга фашист ужудукчулар оларның дуузы-биле чугула черлерин билеп ап, хуңуң чыгы бо-

молуп турганнар. Ол үеде мээң удурут турганым ком-сомолчу болуум 10 анык шүрг-гүчү саттымчылыг туткан. Ол ышкан хоорайга боуп тургулаан өрттирип өкү-дөрүңе болгаш өске-даа даал-галарың күөдүңеринге илпек-лейип киржин келген.

Ленинградты дайыннар бү-зүлгөндө соок дүңүр келген. Ол үеде элээн кып өөрү-биле Совет Армияның солдат-тары аларган бис. Эзулуг боо-көстөңи колга алган, бистиң өөрөөнүң чүгө деп-шор Рота командири менээ автоматты берип тура, мын-ча дөө: совет чексек бугүрө-дин колда кирген дээрине комадандал чери силерге бу-зүрүп тура. Дозу тынсагыни чедип алып дөөш дайыннар-ны көрөгөң чокка чылча ша-вар төрөк.

— Совет Эвилелдинге бараан болуруңа кезеңде беле мен! — деп, карымалдым. Ынчан Төрөң чуртунуң Эзулуг кам-галчымы аларгамга дык чоргаарам мен.

Ленинград фронтунуңа 1942 чылда колчуп берге турган. Чыкылмаа соок, ал-чүт со-вет кижилерге улут шаптыкты таварыштырин турду. Мээң турган кеземге машиналар, танкылар, мивометтар, үгөр-боолар болгаш өске-даа аар чепселер чок турган, а бар-дулар кырыңче ракеталарың бооп турганнар. Ынчанга фашист ужудукчулар оларның дуузы-биле чугула черлерин билеп ап, хуңуң чыгы бо-

молуп турганнар. Ол үеде мээң удурут турганым ком-сомолчу болуум 10 анык шүрг-гүчү саттымчылыг туткан.

Оюнуң штабтары:

- шериг-техникти, адыгмы болгаш өске-даа бөлүмнөр-ниң, спортчу секцияларын уугутчуларын, оюнуң негел-делериниң кезектерин өөредир харымсалгалыг кижилерин шилип алып болгаш бадылаар, оларнын өөредилгезин органи-заастаар.
- өөредилге-материалдык баазаны быжыглаар, өөредилге-нин дериг-херекселерин белеткээр.
- Тос класстың өөреникчилерин, пионержи «Зарница» оюнуң доозукчуларын «Орленоктуң» хураалыңга байыр-лыг хулэп алышыкынын организаастаар.

Оюну эрттир турарының дугайын 1973 чылдын фев-раль 1-де болгаш июнь 1-де шлеткээр.

Г. БЕРЕГОВОЙ,

Бүгү-эвилелдин комсомолчу шериг-спортчу «Орленок» ою-нуң команди-лакчымы, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавты-ым, Совет Эвилелдин ийн дакыр Маадры, ужуз чүгүдүң генерал-майору.

БҮГҮ-ЭВИЛЕЛДИН ДОКУМЕНТИЛЕРИ

Бистиң мурунвусту бөдүүн молонер нартың папка, оң иштинде — ССРЭ-ниң күрүнө судде-демэзан алдын-сарыг будук-биле сиңлип, казастап каан кызыл-хүрөң өңүң бир арзында мында деп бизиз:

«Совет Социалисти Республикаларның Эвилелни тургу-зар дугайында Декларация бол-гаш Керээ».

Бистиң мурунвусту бөдүүн молонер нартың папка, оң иштинде — ССРЭ-ниң күрүнө судде-демэзан алдын-сарыг будук-биле сиңлип, казастап каан кызыл-хүрөң өңүң бир арзында мында деп бизиз:

«Совет Социалисти Республикаларның Эвилелни тургу-зар дугайында Декларация бол-гаш Керээ».

Октябрь революциязының, ССРЭ-ниң күрүнө эрге-чыгар-галының дээди органдарының болгаш күрүнө башкарылганың органдарының докумен-талдык материалдарын анык-лаар калдыктын улут эртем аныкчылары Д. И. Бабия папканың кырың тавар аныктык, чымчак саныла-биле кылган каан бир арзыны аныктын соовда — төөгүдүг документагың шуут боттары биске кестүң келген. Олар-ның чүтте — тоолгаларын му-нелдерин, библиотекалардан, колдуулар алынарларын көрүп болур болгаш.

Октябрь революциязының, ССРЭ-ниң күрүнө эрге-чыгар-галының дээди органдарының болгаш күрүнө башкарылганың органдарының докумен-талдык материалдарын анык-лаар калдыктын улут эртем аныкчылары Д. И. Бабия папканың кырың тавар аныктык, чымчак саныла-биле кылган каан бир арзыны аныктын соовда — төөгүдүг документагың шуут боттары биске кестүң келген. Олар-ның чүтте — тоолгаларын му-нелдерин, библиотекалардан, колдуулар алынарларын көрүп болур болгаш.

А бо болза — ССРЭ-ни тур-

гужаанырың — Россия Фе-дерациязың, Украинаның, Белоруссияның болгаш За-кавказье Федерациязың де-легацияларының төлөөлчиле-риниң чартык чүч чыл муру-нкуда хол үжүн салган эк-земляры-дыр.

Республикаларын каттыгар-ышкан кол-кол ленинчи при-нциптери — оларның ССРЭ-ге каттыжын кирериниң дег эргени болгаш эки тураны барымдалаарын, Эвилелден хосту-биле үңүч болурун эргени, оон-даа өске чаа со-циалистиг республикаларын Эвилелге кирип болурун дү-рүмчүткөн Декларацияны биж-жин улут согуларга-биле по-мчудулар. «— Советтиг рес-публикаларын даптыкыдан айык чок чорукту-даа, ишти-ки ажал-агыт тургузушкун-луу-да болгаш улустарың на-ционал хожудуңун хосту чорудуу-даа хандыр чад-гыс аай эвилелденген күрүнө-ге каттыштырарын үңүч бий-дадары шынтыкы-биле не-геш турар. — Эвилелденген чаа күрүнө бола улустарың тай-гыч калы чурттаарыңа бол-гаш анык-агыт тургузушкун-луу-да болгаш улустарың на-ционал хожудуңун хосту чорудуу-даа хандыр чад-гыс аай эвилелденген күрүнө-ге каттыштырарын үңүч бий-дадары шынтыкы-биле не-геш турар.

Архив материалдары, ол хуверин солувары болгаш хоочун коммунистерниң сак-тымшыкчыларың кыска-кыска оостер-даа, ол төөгү-дүг хуверин дугайында биске тайыбырдал турар. Декабрь 29-та Кремльдиң Улут ордузуң Андрейв за-

лыңга дөрт республикалар-ның делегацияларың бурун эргелик төлөөлчилери съез-диниң хуи айттарымы, а ол ышкан Декларацияны бол-гаш Керээниң төлөөлчилери баш ууру чугаала-жы көөрү-биле чыгылаар. Ол документагың ат салыр деп чадык эл-сеткиңди шиттирин оон даарта ху-вүн эргелик, Советтерниң Бүгү-эвилел съездиниң аныктыгы муруну чарыңда хулээн алганнар. Чогуу-на олар Бүгү-эвилел съездиниңге ук документагың бады-лаары-биле кирип турган.

Оң аныктыгың хуви-даа келген. Декабрь 30-де Улут театры Советтерниң бирги Бүгү-эвилел съездини анык-тыган. Оң делегация чог-гум кымнар турганмы?

Ол айттыгыңа мандат ком-миссиязың шлеткелниң олуртулары харымал турар. Ийди мыңча деп айтып тур-гар: «Бо съездиниң делегата-ры мындагы Советтер-ниниң 10-гү съездиниң бугу эргелик делегацияны, оон соода Украинаның Советтер съездиниң; дараазында За-кавказье Федерациязың болгаш Белорус Совет Рес-публиканың съездиниң деле-гациялары келген. Ол бүгү де-легациялар РСФСР-ниң Кон-ституциязында айткан кө-лөм-жонниң ша-ка-ла мыңг чурумун болгаш ша-ка-ла мыңг хевирин ёзуулар согуткан-нар.

Күрүнениң оо хире улут төлөөлчиги хураалыңа күш-ажылчы улустуң төлөөлчиле-риниң тоотуге бир-ле дуга-рында киржиңилениң дуга-лы съездиниң материалдары херечилең турар: оларның 44,4 хуузу — аныкчынар, 26,8 хуузу — тараачынар, 28,8 хуузу — күш-ажылчы революстуг ителгилеңия болган. Делегацияны хой көвөң — 94,1 хуузу Комму-нистти партияны кеңигүвөң-дүрү турган.

Улут театры бир-ле дуга-рында делегацияларын бүрүн эргелик төлөөлчилери чедиң келгенер. Ынчан аяа Декла-рация болгаш Керээге ат салырыңа бүгү чүдүдери белеткөн турган. Олар төөгү-дүг документагың ботта-рының колдарының үжүн салган, оларын күштүг бол-дурганнар.

Делегатор театрың бүгү-ле олурун дөдүр олу-руканың. Ынчан аяа 2.214 кижин чыгылган. Язы-бүрү дым кырыңа үңер дыңалым турган. Залды багай чылт-канышкан дык хой кижин то-пук, шивелдерин, хорен-төштүг, оң-базын национал хентерин олурдулааннар.

Төгүдүг болушкунга кир-жиңилеге кижин буруу чоргаралышты турган. Ол байырладыгы үеде чүгө Ленинниң аяа келбөөни дык

хараалапчы бооп турган. Ы-чан Владимир Ильич аар аарым турган. Делегатор аяадаан эгелээр мурунуда оюң хуңдуңдү дарага улут сорук киржиңилениң соңгай болгаш Ильичте байырлык чага чорутуулар. Ол доку-ментиде мыңча деп бизиз: «Совет Социалисти Респу-бликаларын Эвилелни анык-чынар, тараачынар болгаш коммунисттер депутаттары коммунист Советтерниң 1-ги съез-дин болуучу аныкты эгелет тура, ССРЭ-ниң Советтерниң 1-ги съездиниң хуңдуңдү дарага болгаш делегей про-летариатының баштыкчызы эш Владимир Ильич Ленинге чабылгытты байырын чеди-рип тур.

В. И. Ленин съездинге кел-бөөң, ипчалаа-даа оң бүгү аныкты, аяа хулэп алган документагың баштыкчының айтмышкынарың ёзуулар эртек. Дең эргелик улус-тармың эки тураның ёзуу-биле эвилелденген күрүнө-ге каттыжыңың дугайында ленинчи идея ССРЭ-ниң эң баштайгы Конституциямың база үндөөн болган.

Хулээн алыр пункт

Тараалык ажал-агылар — Каа-Хемин «Кызыл туу», «Бүрө» сохостар, «Тилсе-ге», «Коммунистче орук» кол-хозтар күрүнө шыгачымыңга тараа дуураа район тө-лүк — Сарыг-Сепче, Кызыл-дык сайгарыла баазаыңче бар чытпас, чапында тараа хулээн алыр пунктуга чеди-рин турар аргады болу бер-гени таарымчалыг. Ажыкта тараа хулээн алыр пункту-нуд эргелекчи С. П. Педан мынчаар чугаалап турар:

— Бистиң бо тараа хулээн алыр пунктувусту тургулап соолуде чок-намың ажал-агылары күрүнө садар кол культура кызыл-тасты ырак черке соотуң, оңу чидир-гаражылыг болдурбазыңга дык элтиг апарган.

Бистиң тараа хулээн алыр пунктувусту ишкери 10.000 тошка. Ама чедир бис 3 муң аныг тонна тарааны ажал-агылардан хулээн алган, кургатышпаан, арылган турар бис. Чоокка чедир пунктуга ажалдуу кижилер чедешсе турган, ам оңу кижин күжү-биле четчелээн бис.

Колхозтарын болгаш шо-вхостарын кол тараа иш-дерине кока турар бо пунктувунда ажалдакчылары күрүнө тараа садар улут ажал-хереке боттарың тө-лөтүң үлүң кирип, шудур-гу ажалдан турар.

О. НАМЧЫЛАК.

